

Paweł Korytko*

Akademia Wojsk Lądowych, Warszawa, Polska

Igor Derwich*

Akademia Wojsk Lądowych, Warszawa, Polska

HISTORYCZNA GEOPOLITYKA „BRONI MASOWEGO RAŻENIA” (BMR)

HISTORICAL GEOPOLITICS OF „WEAPONS OF MASS DESTRUCTION” (WMD)

ABSTRAKT: Artykuł przedstawia historyczne i współczesne aspekty broni masowego rażenia (BMR), poczynając od jej pierwszych zastosowań w starożytności, przez średniowiecze, aż po czasy współczesne. Autorzy analizują ewolucję definicji BMR oraz jej wpływ na geopolitykę, podkreślając kluczowe momenty, takie jak użycie broni chemicznej podczas I wojny światowej czy ataki atomowe na Hiroszimę i Nagasaki. Wskazują również na współczesne zagrożenia związane z proliferacją BMR, zwłaszcza w kontekście działań Federacji Rosyjskiej i organizacji terrorystycznych. Wnioski podkreślają ciągłe zagrożenie ze strony BMR, pomimo międzynarodowych porozumień, oraz potrzebę edukacji społeczeństwa i władz na temat jej katastrofalnych skutków.

SŁOWA KLUCZOWE: inżynieria bezpieczeństwa, broń masowego rażenia, geopolityka

ABSTRACT: The article explores the historical and contemporary aspects of weapons of mass destruction (WMD), from their earliest uses in antiquity through the Middle Ages to modern times. The authors analyse the evolution of WMD definitions and their geopolitical impact, highlighting key moments such as the use of chemical weapons during World War I and the atomic bombings of Hiroshima and Nagasaki. The text also addresses modern threats related to WMD proliferation, particularly in the context of actions by the Russian Federation and terrorist organizations. The conclusions emphasize the persistent threat posed by WMD despite international agreements and the need for public and governmental education about its catastrophic consequences.

KEYWORDS: safety engineering, weapons of mass destruction, geopolitics

*mjr dr inż. **Paweł Korytko**, Land Forces Academy, Warsaw, Poland

 <https://orcid.org/0000-0001-8522-1061> pawel.korytko@awl.edu.pl

*por. mgr inż. **Igor Derwich**, Land Forces Academy, Warsaw, Poland

 <https://orcid.org/0009-0007-4196-4374> igor.derwich@awl.edu.pl

Copyright (c) 2025 Paweł Korytko, Igor Derwich. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International License.

WPROWADZENIE

Współczesny świat stoi w obliczu narastającego zagrożenia wynikającego z potencjalnego użycia broni masowego rażenia (BMR), które – mimo podpisanych porozumień międzynarodowych – nie przestaje być realnym instrumentem nacisku, destabilizacji i konfliktu. Przypadki użycia broni chemicznej w starożytności, średniowieczu, a w szczególności podczas I wojny światowej, jak również ataki atomowe na Hiroszimę i Nagasaki pokazują, jak wielki wpływ BMR wywierała i nadal wywiera na stosunki międzynarodowe i geopolitykę. Szczególnie niepokojące są współczesne działania Federacji Rosyjskiej oraz organizacji terrorystycznych, które świadczą o zmianie formy zagrożenia – z państwowego na niepaństwowe.

Zgodnie z definicją przyjętą przez ONZ w 1948 r., BMR obejmuje broń atomową, radiologiczną, chemiczną i biologiczną, a także inne środki o porównywalnej sile rażenia. Kluczowymi pojęciami dla zrozumienia analizowanego problemu są: proliferacja, geopolityka, terroryzm asymetryczny oraz efekt odstraszenia. Teorie stosunków międzynarodowych, jak realizm polityczny, teoria odstraszenia czy koncepcja „teorii szaleńca” stanowią teoretyczne ramy dla analiz podjętych w artykule.

CELE BADAŃ

Cel główny badań

Celem badań jest analiza rozwoju broni masowego rażenia na przestrzeni dziejów oraz identyfikacja współczesnych zagrożeń wynikających z jej proliferacji, ze szczególnym uwzględnieniem działań Federacji Rosyjskiej i organizacji terrorystycznych.

Cele szczegółowe badań

- Przeanalizowanie historycznych przykładów użycia broni masowego rażenia od starożytności po czasy współczesne.
- Określenie ewolucji definicji i rozumienia pojęcia BMR w nauce i praktyce międzynarodowej.
- Zbadanie wpływu rozwoju BMR na stosunki międzynarodowe i kształtowanie geopolityki w różnych epokach historycznych.
- Analiza przypadków użycia BMR w XX wieku
- Identyfikacja współczesnych zagrożeń związanych z proliferacją BMR, w tym ze strony Federacji Rosyjskiej oraz organizacji terrorystycznych.
- Ocena skuteczności międzynarodowych porozumień dotyczących kontroli i zakazu stosowania BMR.
- Wskazanie roli edukacji społeczeństwa i władz w zakresie świadomości skutków użycia broni masowego rażenia.

PROBLEMY BADAWCZE

Główny problem badawczy

Ogólny problem badawczy można sformułować następująco: Jak rozwój i użycie broni masowego rażenia wpływały oraz wpływają na kształtowanie się geopolityki oraz bezpieczeństwa międzynarodowego – w ujęciu historycznym i współczesnym?

Szczegółowe problemy badawcze

- Jakie przykłady użycia broni masowego rażenia można wskazać w historii od starożytności po współczesność i jakie były ich skutki?
- W jaki sposób zmieniała się definicja i rozumienie pojęcia BMR w nauce oraz praktyce międzynarodowej?
- Jak rozwój BMR wpływał na kształtowanie stosunków międzynarodowych oraz układ sił geopolitycznych w różnych okresach historycznych?
- Jakie konsekwencje dla bezpieczeństwa międzynarodowego miało zastosowanie broni chemicznej podczas I wojny światowej oraz broni atomowej w Hiroszimie i Nagasaki?
- Jakie są współczesne zagrożenia związane z proliferacją BMR i w jaki sposób przejawiają się one w działaniach Federacji Rosyjskiej oraz organizacji terrorystycznych?
- Na ile skuteczne są międzynarodowe porozumienia i mechanizmy kontroli dotyczące zakazu rozwoju i stosowania BMR?
- Jaką rolę w przeciwdziałaniu zagrożeniom związanym z BMR odgrywa edukacja społeczeństwa i władz państwowych?

HIPOTEZY BADAWCZE

Hipoteza główna

Broń masowego rażenia, pomimo formalnych zakazów jej stosowania, odgrywa kluczową rolę w globalnym układzie sił, a jej potencjalne użycie lub sama groźba użycia stanowi istotny element polityki odstraszania oraz destabilizacji geopolitycznej.

Hipotezy szczegółowe

- Historyczne przykłady użycia BMR pokazują, że broń ta od zawsze pełniła funkcję nie tylko militarną, ale także psychologiczną i polityczną.
- Definicja i rozumienie pojęcia BMR ewoluowały wraz z rozwojem technologii wojskowych oraz zmianą kontekstu geopolitycznego.
- Rozwój BMR w istotny sposób wpływał na kształtowanie się sojuszy i układów sił w stosunkach międzynarodowych.
- Użycie broni chemicznej podczas I wojny światowej oraz broni atomowej w 1945 r. to przełomowe momenty w historii konfliktów zbrojnych, które zdeterminowały nowe strategie bezpieczeństwa.

- Współczesne zagrożenia związane z BMR mają charakter hybrydowy i obejmują zarówno działania państw (np. Federacji Rosyjskiej), jak i podmiotów niepaństwowych (np. organizacji terrorystycznych).
- Międzynarodowe porozumienia ograniczające rozwój i stosowanie BMR nie eliminują w pełni ryzyka jej użycia, a jedynie ograniczają jej skalę.
- Edukacja społeczeństwa i władz w zakresie zagrożeń płynących z BMR zwiększa odporność państw na potencjalne ataki oraz poprawia skuteczność działań prewencyjnych.

METODY BADAWCZE

W pracy zastosowano metody badawcze:

- analizę literatury przedmiotu w zakresie historii, bezpieczeństwa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych,
- analizę porównawczą przypadków użycia BMR w historii,
- studium przypadku (*case study*) współczesnych zagrożeń związanych z BMR, w tym Federacji Rosyjskiej i ISIS,
- wnioskowanie dedukcyjne i historyczne dla uchwycenia zmienności funkcji i roli BMR na przestrzeni wieków.

EWOLUCJA POJĘCIA BRONI MASOWEGO RAŻENIA

Pierwszy raz w historii pojęcie „broni masowego rażenia” (BMR) zostało użyte w 1937 r. Zastosował je arcybiskup Canterbury Cosmo Gordon Lang podczas orędzia z okazji świąt Bożego Narodzenia. W swojej wypowiedzi poruszył problem pokoju na świecie i potępił użycie przez Japończyków broni chemicznej w Chinach¹.

Kilka lat później pojęcie „broni zdolnej do spowodowania masowego zniszczenia” zostało zdefiniowane w „Deklaracji o bombie atomowej” wzywającej do międzynarodowej kontroli zagadnień związanych z energią nuklearną i podpisanej przez prezydenta Stanów Zjednoczonych Harry’ego Trumana, premiera Wielkiej Brytanii Clementa Attlee oraz premiera Kanady Williama Lyona Mackenzie Kinga 15 grudnia 1945 r. ² Wydarzenie to miało miejsce kilka miesięcy po zrzuconiu bomb atomowych na Hiroszimę 6 sierpnia 1945 r. i Nagasaki 9 sierpnia 1945 r.

W 1948 r. Komisja Zbrojeń Konwencjonalnych powołana w 1947 r. pod auspicjami Rady Bezpieczeństwa ONZ zdefiniowała broń masowego rażenia jako „broń atomową oddziaływującą za pomocą eksplozji, broń radiologiczną, śmiertelnośćną broń chemiczną i biologiczną oraz każdy inny rodzaj broni opracowany w przyszłości posiadający charakterystyki porównywalne w zakresie efektu niszczącego do bomby atomowej i innych, wspomnianych wyżej, rodzajów broni”³.

¹ Archbishop’s Appeal, *Individual Will and Action; Guarding Personality*, „The Times”, 28.12.1937, cyt. za: M. Chalmers, *Nuclear Narratives: Reflection on Declaratory Policy*, London 2010, s. 10, http://www.rusi.org/downloads/assets/WHR_Nuclear_Narratives.pdf.

² R. Kopeć, *Broń masowego rażenia – definiowanie pojęcia*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2014, nr 17(4), s. 63–71.

³ Commission for Conventional Armaments, UN document S/C.3/32/ Rev.1, 12.08.1948, cyt. za: The United Nations and Disarmament, 1945–1965, United Nations, Office of Public Information, UN Publication 67.I.8, 28.

W Rezolucji 32/84 z 1977 r. Organizacja Narodów Zjednoczonych zatwierdziła ją do stosowania w sferze międzynarodowej dyplomacji. Jednakże w związku z odmienną interpretacją tego pojęcia przez różne państwa powstał definicyjny zamęt, który trwa nadal.

Broń, która wpisuje się w większym lub mniejszym stopniu w podaną wyżej definicję pojawiła się około 2,5 tysiąca lat temu. Już w dziele chińskiego stratega Sun Tzu „Sztuka Wojny” można przeczytać o potrzebie użycia broni gazowej i zapalającej w celu rażenia wojsk przeciwnika, gdyż najważniejszym zadaniem jest pokonać wroga bez walki, bo wszystko jest lepsze od wojny. Również w starożytności poeta rzymski Owidiusz, nawiązując do sposobu walki Scytów, pisał: „Aby czynić rany dwakroć bardziej śmiertelnymi, ludzie ci zanurzają grot każdej strzały w jadzie żmii”.

Przykłady mijają się z powszechnym przekonaniem, że broń masowej zagłady jest jedynie dziełem czasów współczesnych. Wizja heroicznie walczących starożytnych wojowników, gdzie o zwycięstwie decydują umiejętności pozyskane przez lata ciężkiego treningu, wydaje się bardzo chwalebna, ale w rzeczywistości za tą fasadą kryje się brutalna prawda o stosowaniu od czasów starożytności różnego rodzaju broni, w tym tej niehumanitarnej, brutalnej, wywołującej cierpienie. Pomimo zapisków wskazujących na wielokrotne umyślne stosowanie broni biologicznej jeszcze przed XVII wiekiem, brak jednoznacznych dowodów sprawia, że powszechna wiedza na temat broni niekonwencjonalnej jest mocno ograniczona⁴.

STAROŻYTNE ZASTOSOWANIE BRONI MASOWEJ

Pierwszą opisaną bronią o znamionach broni masowego rażenia była broń biologiczna używana już w starożytności. Korzystający z niej bohater greckiej mitologii Herakles zanurzał strzały w jadzie Hydry. Jak można odnaleźć w przekazach, „ból był tak potworny, że ranny mógłby oddać nieśmiertelną duszę za szybką śmierć”. Zatruta broń okazała się skuteczna w wielu walkach, które toczył Herakles, jednakże każde jej użycie wiązało się ze śmiercią nie tylko przeciwnika, ale także jego najbliższych przyjaciół. Jeden z nich został przypadkowo trafiony strzałą, a drugi został delikatnie skaleczony. Obaj zmarli i to pokazało, jakie zniszczenie niesie ze sobą stosowanie broni określanej przez Greków jako „haniebnej”. Sam Herakles zmarł wiele lat później w wyniku skażenia własnej tuniki jadem Hydry. Dla starożytnych było to alegorią, że wszystko co dobre i co złe, wraca do swojego źródła.

Zatrutych strzał używali indyjscy łucznicy w 326 r. p.n.e. w walce przeciwko wojskom Aleksandra Wielkiego. Strzały były zanurzane w jadzie żmii. Kapłan Apollina ze świątyni w Klaros w Azji Mniejszej około 130 roku p.n.e. wylicza 20 gatunków żmij i węży, z których pobierany był jad. W 68 roku p.n.e. Scytowie zatrutymi strzałami ze specjalnymi zadziórami zaatakowali Rzymian w górach Armenii (opisuje to historyk Kasjusz Dion). Byli oni mistrzami łucznictwa – potrafili celnie strzelać na odległość 500 m i wypuszczać około 20 pocisków na minutę. Hannibal w bitwie morskiej z Eumenesem stoczonej w Azji Mniejszej pomiędzy 190 a 184 rokiem p.n.e. wykorzystał jadowite węże jako broń biologiczną. Pozamykał je w glinianych naczyniach, które następnie wystrzelił na okręty nieprzyjaciela. Z rozbitych was wysypywały się tysiące jadowitych węży,

⁴ A. Mayor, *Grecki ogień, zatrute strzały, bomby skorpionów. Broń chemiczna i biologiczna w świecie starożytnym*, Wydawnictwo Amber, Warszawa 2006.

powodując panikę. Podobny fortel zastosował w Afganistanie sułtan Mahmud z Ghazny w czasie oblężenia Sistanu, kiedy bombardował twierdzę workami pełnymi jadowitych węży. Często używanymi specyfikami do zatruwania strzał i wody były też trujące rośliny, np. himalajski tojad, ciemiernik wschodni.

Za kolejny, jeszcze inny rodzaj broni biologicznej, uznać można wyszkolone słonie bojowe wykorzystane np. w czasie bitwy nad rzeką Hydaspes w roku 326 p.n.e. przez indyjskiego króla Porosa przeciwko Aleksandrowi Wielkiemu. Aleksander Wielki zobaczył wówczas, jak wielką potencją bojową stanowią słonie, które tratowały wystraszone konie i grecką piechotę. Również Rzymianie poznali słonie bojowe – w 280 r. p.n.e., kiedy to Italię zaatakował król Epiru Pyrrus. Byli przerażeni widokiem dużych słoni, na których grzbietach siedzieli po czterech wojowników uzbrojonych w oszczepy i łuki, a rzymscy żołnierze ginęli nadziani na ciosy i miażdżeni przez słonie. Pyrrus zwyciężył, ale poniósł tak dotkliwe straty, że narodziło się wówczas ponadczasowe określenie „pyrrusowe zwycięstwo”.

Słonie wykorzystał również wielki wódz Hannibal, przeprawiając się przez Alpy zimą 218 r. p.n.e. w czasie kartagińskiej inwazji na Italię. Północnoafrykańskie słonie leśne były mniejsze i na grzbiecie każdego z nich zasiadał tylko jeden wojownik, ale już sam słoń stanowił odstrasżającą broń.

Widok pędzących przez równinę 16 ryczących słoni z potężnymi kłami obezwładnił Galów, którzy w III wieku p.n.e. uciekli z pola walki podczas starcia z królem Antiochem z dynastii Seleucydów. W I wieku p.n.e. Brytowie skapitulowali przed Rzymianami, widząc tylko jednego ogromnego słonia w bogatym oporządzeniu, co pokazuje, jak dużą zaletą broni biologicznej jest element zaskoczenia i strachu, który może zmusić przeciwnika do kapitulacji bez walki.

Podsumowując, pierwsze przypadki stosowania różnego rodzaju środków biologicznych i chemicznych w starciach zbrojnych zdarzały się już w starożytności. Trujących gazów i trucizn używali Asyryjczycy, Grecy, Rzymianie i Chińczycy, ale ten typ broni aż do czasów nowożytnych nie był nigdy stosowany na szeroką skalę.

ODDZIAŁYWANIE GEOPOLITYCZNE ŚREDNIOWIECZNEJ „BRONI MASOWEGO RAŻENIA” (BMR)

Pierwsze udokumentowane użycie broni o znamionach BMR na terytorium Polski miało miejsce w 1241 roku podczas bitwy pod Legnicą. Wówczas to Mongołowie, czerpiący z chińskiej techniki i taktyki, wykorzystywali w walce broń chemiczną. Jak opisywał Jan Długosz: „... natychmiast buchnęła z niej jakaś para gęsta, dym i wiew tak smrodliwy, że za rozejściem się między wojskami tej zabójczej woni Polacy mdlejący i ledwo żywi ustali na siłach i niezdolnymi się stali do walki”⁵. W wyniku zastosowania opisywanej broni po stronie walczących Polaków nastąpiła wielka panika, dezorganizacja i dezercja. Skutkiem tego była ogromna klęska, pogrom wojsk oraz śmierć Henryka II Pobożnego. Pomimo że porażka nie skutkowała zajęciem Legnicy, a wojska mongolskie zaniechały podboju dalszych ziem Rzeczypospolitej, jej konsekwencje geopolityczne były ogromne. Według przeprowadzonych badań porażka ta opóźniła o ponad 50 lat proces

⁵ Laskowski M., *Broń chemiczna: od Legnicy do Halabjah*, „LAB Laboratoria, Aparatura, Badania” 2010, nr 15, s. 31–34.

zjednoczenia Polski, znajdującej się w tamtym czasie w okresie rozbitcia dzielnicowego. Śląsk będący pod władaniem Piastów Śląskich podzielił się wewnętrznie, a rządy przejmowali po mniejsi władcy, którzy z biegiem czasu zostali na stulecia podporządkowani najpierw Czechom, a następnie państwu niemieckim⁶.

Pomimo, że broń chemiczna użyta przez wojska mongolskie nie miała znamion broni masowego rażenia, która bezpośrednio uśmierca znaczną ilość osób, skutki psychologiczne jej użycia były poważniejsze niż jej fizyczne działanie. Wieści o siłach mongolskich wywoływały panikę wśród społeczeństw państw zachodnich.

Współczesne analizy walki wskazują na użycie pod Legnicą środków chemicznych oddziaływujących na drogi oddechowe i oczy. Najprawdopodobniej były to związki powstałe przy spalaniu tlenków siarki, arsenu lub azotu. Trujące gazy były dodatkowo wzbogacone o sierść zwierząt, rozdrobnione kopyta i ziarna gorczycy⁷.

Mimo oficjalnych deklaracji wielu państw (Konwencja Haska z 1907 r.), o niestosowaniu w walce haniebnej, nieludzkiej broni chemicznej, dalej prowadzono prace nad rozwojem tego typu broni. Francuzi już w latach 1904–1905 w tajemnicy badali tzw. gazy cuchnące (pociski napełniane toksyczną chloropikryną) i granaty łzawiące zawierające bromooctan etylu. Inne europejskie mocarstwo, Austro-Węgry, w 1913 r. wprowadziło do użycia pociski drażniące oczy wypełnione olejkami gorczycznymi. Niemcy także bardzo dobrze rozwinęli przemysł chemiczny, który w błyskawicznym tempie był w stanie nadrobić wieloletnie zaległości.

DEFINICYJNE UŻYCIE

Po raz pierwszy broń chemiczną zastosowano na większą skalę w trakcie I wojny światowej. 17 października 1914 roku na froncie zachodnim we Francji, w okolicach Neuve-Chapelle, Niemcy ostrzelali pozycje ententy granatami z gazem łzawiącym. W celu wsparcia piechoty wystrzelili około 3000 sztuk artyleryjskich pocisków 105 mm wypełnionych o-dianizyną.

Również na froncie wschodnim 31 stycznia 1915 roku nad rzeką Rawką pod Bolimowem Niemcy ostrzelali pozycje rosyjskie artyleryjskimi pociskami wypełnionymi bromkiem ksyliu.. Do wsparcia ataku piechoty Niemcy przygotowali około 18 tys. pocisków wypełnionych gazami. W rejonie natarcia skoncentrowano 100 baterii (około 500 dział, w tym około 150 ciężkich). W każdym pocisku znajdowało się około 4 kg środka łzawiącego, łącznie 72 tony. Z powodu niskiej temperatury powietrza nie doszło jednak do uwolnienia skutecznej ilości gazów.

Wkrótce Niemcy opracowali nową koncepcję broni, do której wykorzystano chlor. Niemieckie oddziały chemiczne przygotowały się do ataku pod Ypres w Belgii, wkopując 4130 mniejszych i 1600 większych butli chloru naprzeciw dwóch francuskich dywizji. Odczekawszy na właściwy wiatr, 22 kwietnia 1915 roku uwolnili 180 ton ciekłego chloru przy wietrze wiejącym z prędkością 3 m/s. Śmiertelny obłok spowodował kilkunastokilometrową wyrwę w linii frontu. Korzystając

⁶ K. Bojko, *Polska a imperium mongolskie oraz Złota Orda w latach 1241–1502*, „Perspektywy Kultury” 2020, nr 31.4, s. 169–206.

⁷ D. Sinor, *The Mongols in the West*, „Journal of Asian History” 1999, vol. 33, nr 1, s. 1–44.

z tego okupanci zajęli dodatkowe tereny oraz zdobyli 70 karabinów i 51 dział. W wyniku ataku zmarło 5000 osób, ponad połowa stała się niepełnosprawna. Alianci po dotkliwych stratach przystąpili szybko do tworzenia pierwszych masek przeciwgazowych, dzięki czemu już kilka dni później, 27.04.1915 r. pod Lengemark, zaatakowane gazem wojska angielskie znacząco ograniczyły straty. Jednak mimo użycia pierwowzorów współczesnych masek przeciwgazowych, śmierć poniosło 1200 osób⁸.

Jednym z głównych organizatorów produkcji i zastosowania gazów bojowych przez armię niemiecką m.in. pod Langemark i Ypres w Belgii był niemiecki chemik żydowskiego pochodzenia – profesor Fritz Haber, który pod Ypres osobiście nadzorował atak chemiczny i notował spostrzeżenia dotyczące objawów u konających żołnierzy. Haber stworzył silnie trujący gaz, fosgen, a następnie udoskonalał go, dzięki czemu zastąpiono butle do rozprzestrzeniania gazu na pociski miotane w stronę nieprzyjaciela⁹.

W drugiej połowie kwietnia 1915 roku rozpoczęły się niemiecko-austro-węgierskie przygotowania do operacji w Galicji. Tam również przeprowadzono atak z użyciem chloru. Na kilkunastokilometrowym odcinku frontu od Bolimowa do Białyńca umieszczono 12 tys. butli z 264 tonami chloru. Liczba zagazowanych Rosjan wyniosła około 11 tysięcy.

W nocy z 12 na 13 lipca 1917 roku, również pod Ypres, Niemcy użyli gazu musztardowego (zwanego też od tego czasu iperytem). Ofiarą gazu wystrzelonego wewnątrz 50 tys. granatów artyleryjskich padło ok. 15 tysięcy żołnierzy, z których 2–3% zmarło w ciągu następnych dwóch tygodni.

Gaz stał się powszechnie używaną bronią na froncie zachodnim i wschodnim. Do 1918 roku Niemcy zużyli 68 tys. ton gazów, Francuzi – 36 tys. ton, a Brytyjczycy – 25 tys. ton. Pod koniec wojny 50% niemieckiego zapasu pocisków artyleryjskich było napełnionych gazem bojowym. W czasie wojny rozwijano też systemy broni przeznaczonej do ataków chemicznych. Brytyjczycy wprowadzili w 1915 czterocalowy moździerz Stokesa, używany do wystrzeliwania pocisków zapalających i chemicznych oraz moździerz Livensa, wprowadzony w 1916 roku.

Wydarzenia z I wojny światowej można uznać za początek nowoczesnej broni masowego rażenia. Pomimo licznych konwencji podpisywanych przez państwa, kolejne lata skutkowały dalszymi postępami w opracowywaniu nowych środków bojowych.

Pierwsze masowe zastosowanie broni chemicznej zapoczątkowało wyścig technologiczny w produkcji broni masowej zagłady. Brytyjczycy w pogoni za Niemcami już w 1915 roku otworzyli placówkę badawczą w Porton Down, która funkcjonuje do chwili obecnej¹⁰. Od 2001 r. nosi ona nazwę Laboratorium Nauki i Technologii Obronnej (Defence Science and Technology

⁸ A. Leosz, W. Piątek, *Z dziejów obrony przeciwchemicznej w Polsce*, Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych, Wrocław 1995, s. 25–27.

⁹ B. Friedrich, D. Hoffmann, J. Renn, F. Schmaltz, M. Wolf, *One Hundred Years of Chemical Warfare: Research, Deployment, Consequences*, Springer International Publishing, 2017, DOI:10.1007/978-3-319-51664-6.

¹⁰ M. Kloske, Z. R. Witkiewicz, *Broń chemiczna w XX i XXI wieku*, Cz. 1, *Bojowe środki trujące do czasów odkrycia środków fosforoorganicznych*, „Biuletyn Wojskowej Akademii Technicznej” 2019, nr 68, s. 3.

Laboratory, DSTL) i jest agencją wykonawczą Ministerstwa Obrony Zjednoczonego Królestwa. Jej deklarowanym celem jest „maksymalizacja wpływu nauki i technologii na obronność i bezpieczeństwo Zjednoczonego Królestwa”.

Po wydarzeniach z I wojny światowej społeczeństwa były świadkami skali zniszczenia powodowanej wykorzystaniem BMR, ogromu ofiar i cierpień ludzi, którym udało się przeżyć. Nie dziwi więc fakt, że pomimo wybuchu II wojny światowej żaden z krajów nie zdecydował się na użycie na wielką skalę środków chemicznych czy biologicznych. Z pewnością jednym z czynników zapobiegawczych była również obawa o odwet ze strony nieprzyjaciela. Jednak produkcja i plany użycia broni masowego rażenia istniały do ostatniego dnia wojny.

Niestety, już po kapitulacji III Rzeszy, w dniach 6 i 9 sierpnia 1945 r. Amerykanie przeprowadzili atak atomowy na Hiroszimę i Nagasaki w celu zmuszenia Japończyków do podpisania aktu bezwarunkowej kapitulacji. Atak doprowadził do zagłady obu miast i śmierci kilkuset tysięcy ludzi. Śledząc dalsze losy tych osób, ustalono, że: 89 osób zachorowało na nowotwory krwi, 440 zmarło na guzy nowotworowe, 250 padło ofiarą popromiennych zawałów serca, 30 noworodków przyszło na świat z upośledzeniem umysłowym. Były to jedyne w historii dwa przypadki użycia broni jądrowej do działań wojennych. Gdyby użycie broni jądrowej nie okazało się wystarczające, USA planowały przeprowadzić naloty z użyciem broni chemicznej, szacując straty w ludności wynoszące około 5 milionów osób¹¹.

WSPÓŁCZESNOŚĆ

Wszystkie doświadczenia poprzednich pokoleń doprowadziły nas do miejsca, w którym znajdujemy się obecnie. Ludzkość po zaznaniu setek przypadków zastosowania BMR i podpisaniu szeregu umów międzynarodowych takich jak: Konwencje Haskie (1899), Protokół Genewski (1925), Konwencja o zakazie broni chemicznej (1993), nie czuje się w pełni bezpieczna, ponieważ zagrożenie nie minęło, zmieniło tylko swoją formę. Podczas gdy wcześniej dostęp do broni masowego rażenia miały tylko państwa rozwinięte i bogate, dziś ze względu na łatwość i niski koszt produkcji, spotkać można tego rodzaju broń w krajach słabo rozwiniętych i organizacjach terrorystycznych. Dla zobrazowania problemu, badania mówią o kosztach wytworzenia broni możliwej do zastosowania na kilometr kwadratowy: około dwa tysiące dolarów kosztuje broń konwencjonalna, osiemset dolarów – broń jądrowa, sześćset dolarów – broń chemiczna, pięć dolarów – broń biologiczna ¹².

Łatwość dostępu i niski koszt produkcji broni chemicznej i biologicznej są szczególnie niebezpieczne w dzisiejszych czasach. Strategiczne środowisko bezpieczeństwa międzynarodowego podlega niezwykle dynamicznym zmianom. Coraz bardziej widoczny staje się rozłam na wielu polach między globalizacją a interesami państw narodowych. Źródłem tego rozłamu są dążenia i ambicje poszczególnych państw do odgrywania ważniejszej roli w wymiarze regionalnym czy też globalnym, a nawet plany ekspansji terytorialnej.

¹¹ M. Weber, „The Journal of Historical Review”, May-June 1997, vol. 16, nr 3, s. 12.

¹² J. Cordette, *Chemical Weapons of Mass Destruction*, MPH(c), 2003.

Z powodu łatwego dostępu do BMR należy spodziewać się wzmożonej działalności podmiotów niepaństwowych – zarówno tych działających już, jak Al-Kaida, ISIS zwane potocznie Państwem Islamskim, jak i tworzenia się nowych, jeszcze niezidentyfikowanych organizacji niepaństwowych, wykorzystujących tak zwaną „próżnię” politycznie zdestabilizowanych państw do realizacji własnych interesów czy też celów politycznych.

„Strategiczny przegląd obronny” jednoznacznie wskazuje podstawowe obszary, które w najbliższych latach będą miały wpływ na bezpieczeństwo narodowe i globalne. Są to: agresywna polityka Federacji Rosyjskiej dążąca do zmiany układu sił i nowego ładu światowego, niestabilne sąsiedztwo wschodniej i południowej flanki NATO oraz szeroko rozumiany terroryzm o różnorodnej podmiotowości: od skrajnie islamistycznej, poprzez separatystyczny, czy też skrajnie lewicowy i prawicowy. Wydarzenia ostatnich lat, takie jak agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, destabilizacja Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej czy kolejne zamachy terrorystyczne, pokazują rosnące zagrożenia dla Polski.

Federacja Rosyjska dąży do wzmocnienia swojej pozycji w globalnym układzie sił za pomocą różnych metod, do których zaliczyć można m.in. łamanie prawa międzynarodowego, regularne przypadki użycia siły i przymusu w relacjach z innymi państwami, a także próby destabilizacji zachodnich struktur integracyjnych. Stanowi to zagrożenie głównie dla Polski i pozostałych państw regionu, ale też i innych państw zainteresowanych stabilnym ładem międzynarodowym. Federacja Rosyjska obecnie zaangażowana jest w konflikty na Ukrainie i w Syrii, utrzymuje silne kontyngenty wojskowe w pobliżu Gruzji w Armenii, Abchazji oraz byłych republikach radzieckich: w Kazachstanie, Tadżykistanie czy Kirgistanie. Posiada bazy na morzach, w tym Morzu Śródziemnym (Tartus w Syrii). W znaczący sposób rozbudowuje swój potencjał w Zachodnim Okręgu Wojskowym, co z uwagi na asymetrię potencjałów militarnych postrzegać należy jako poważne zagrożenie dla europejskiego i światowego bezpieczeństwa¹³¹⁴.

Łatwość przekazu i strach możliwy do wywołania za pomocą współczesnych mediów wpływa na wykorzystywanie informacji o możliwości użycia broni masowego rażenia przez Federację Rosyjską do eskalacji napięcia, utrzymania pozycji hegemonu oraz osiągania celów psychologicznych w społeczeństwie. Można zaobserwować, że rosyjskie władze stosują się do cytatu Henry’ego Kissingera: „Im bardziej lekkomyślni się wydajemy, tym lepiej, ponieważ pod koniec dnia próbujemy przekonać ich, że jesteśmy gotowi iść na całość”¹⁵. Stosowanie się do powyższego cytatu jest tzw. „teorią szaleńca”, zgodnie z którą przeciwnik dwa razy się zastanowi, nim podejmie jakiegokolwiek działania. Strach przed nieobliczalną reakcją przeciwnika może być skuteczniejszy od groźby i może skutkować użyciem broni kontynentalnej. Doskonałym potwierdzeniem powyższej teorii jest przyznanie przez Władimira Putina, że możliwe było już użycie broni jądrowej, jeżeli decydowałoby to o powodzeniu aneksji Krymu w 2014 roku.

¹³ S. Kleszcz, *Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej*, MON, maj 2017.

¹⁴ S. Kleszcz, *Środowisko bezpieczeństwa RP dzisiaj i w perspektywie 15 lat: terroryzm klasyczny oraz terroryzm z zagrożeniem od czynników rażenia CBRN*, „Przegląd Nauk o Obronności” 2018, nr 3.

¹⁵ F. Hill, C.G. Gaddy, *Mr. Putin. Operative in the Kremlin*, Washington 2015, s. 13; Д. Кулеба, Рада Європи і «божевільний» [Kuleba D., Rada Yevropy i „bozhevil’nyy], 19.01.2018.

Jak pokazała historia, użycie polityki faktów dokonanych z odpowiednią dawką dezinformacji i siły militarnej sprawiły, że Ukraina utraciła strategiczną część swojego terytorium. Brak zdecydowanej reakcji krajów europejskich sprawiło, że w lutym 2022 roku Rosja dokonała pełnoskalowej inwazji. Dodatkowe groźby rosyjskiego prezydenta: „kto spróbuje stanąć na naszej drodze, musi liczyć się z konsekwencjami takimi, jakich nigdy nie widzieliście w całej swojej historii” okazały się na tyle skuteczne, że wiele kluczowych krajów nie zdecydowało się na udzielnie wsparcia.

Chociaż nie można całkowicie wykluczyć zastosowania BMR w wojnie na Ukrainie, czynniki ryzyka wskazują, że jest to scenariusz mało prawdopodobny. Jednakże te same czynniki wskazywały też na bardzo niskie prawdopodobieństwo rozpoczęcia inwazji rosyjskiej na ten kraj¹⁶.

Wydarzenia w sąsiednim państwie są sprawą polskiej racji stanu. W związku z tym zagrożenie bronią masowego rażenia jest na tyle realne, że stanowi jedno z głównych obszarów działalności służb specjalnych. Stąd celem Agencji Wywiadu jest ochrona interesów państwa przed proliferacją BMR. Natomiast do zadań Służby Wywiadu Wojskowego należy rozpoznawanie prób obrotu i rozprzestrzeniania tego rodzaju broni¹⁷.

POSTĘPUJĄCE ZAGROŻENIE

Przypadki użycia przez Rosję sił zbrojnych do realizacji celów politycznych, np. w czasie wojny z Gruzją w 2008 roku czy w przypadku bezprawnej aneksji Półwyspu Krymskiego i napaści na Ukrainę w 2014 roku pokazują, że Rosja jest gotowa destabilizować sytuację w innych państwach i podważać ich integralność terytorialną, jawnie łamiąc przy tym prawo międzynarodowe. Wywołanie przez Moskwę konfliktu o skali regionalnej z udziałem jednego lub kilku państw członkowskich NATO jest realną perspektywą. Możliwe jest również prowokowanie konfliktów zastępczych w różnych częściach świata w celu tworzenia nowych pól nacisku na państwa Zachodu.

Niepokój wzbudza również szeroko zakrojony plan modernizacji technicznej sił zbrojnych Rosji, intensywny program ćwiczeń i militaryzacja społeczeństwa. Na uwagę zasługują informacje o przystąpieniu do ostatnich testów nowych wieloczołowych strategicznych rakiet balistycznych SARMAT o zasięgu nie tylko międzykontynentalnym, ale globalnym, o wprowadzeniu już do użycia w rosyjskich siłach zbrojnych raketowej broni hipersonicznej, czyli rakiet z możliwością zmiany trajektorii lotu pocisku o ogromnej prędkości, a także broni laserowej. Rosja zapowiada konstruowanie oceanicznych dronów podwodnych o napędzie atomowym, zdolnych do rażenia bronią atomową, oraz strategicznych rakiet manewrujących globalnego zasięgu, również o napędzie atomowym¹⁸.

Federacja Rosyjska pozostaje ponadto głównym źródłem niestabilności w sąsiedztwie wschodniej flanki NATO. Za pomocą zróżnicowanych narzędzi wpływa ona na sytuację w krajach byłego

¹⁶ K. Kuśmirek, *Działania informacyjne Federacji Rosyjskiej w 2023 roku*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2024, nr 30, s. 79–95.

¹⁷ N. Domasiak, *Rola służb wywiadowczych w państwie: analiza prawnoporównawcza zadań agencji wywiadu i służby wywiadu wojskowego*, „Wiedza Obronna” 2023.

¹⁸ J. Darczewska, *Dezinformacja – rosyjska broń strategiczna*, Ośrodek Studiów Wschodnich.

ZSRR, stymuluje konflikty polityczne, korumpuje tamtejsze elity, dąży do uzyskania kontroli nad słabymi jeszcze strukturami państwowymi. W celu destabilizowania sytuacji w obszarze państw wschodniej flanki organizuje liczne ćwiczenia Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej prowadzone z Federacją Białoruską. Przykładem tego są cykliczne manewry prowadzone na kilku poligonach Rosji i Białorusi, w których brały udział setki tys. żołnierzy, około tysiąca samolotów, śmigłowców i bezzałogowych aparatów latających, około 36 tys. czołgów, transporterów i innych pojazdów oraz 80 okrętów i pomocniczych jednostek pływających. Tak zaprogramowane i prowadzone na wielką skalę ćwiczenia mogą oznaczać przygotowanie do udziału w konflikcie o dużej intensywności. Tylko w takim wypadku przeprowadza się mobilizację gospodarki narodowej i powołanie do służby rezerw osobowych, angażuje się siły główne, a nie tylko jednostki wysokiej gotowości¹⁹.

W związku ze podwyższeniem światowego napięcia militarnego zmienił się trend ograniczania BMR, zwłaszcza jeżeli chodzi o broń jądrową i zagrożenie jej proliferacji. Federacja Rosyjska poprzez swoje działania związane z prowadzoną wojną na Ukrainie spowodowała wzrost zagrożenia niekontrolowanym rozprzestrzenianiem broni masowego rażenia. Może to przyczynić się do zachwiania funkcjonowania aparatu państwa. Jako bardzo prawdopodobny scenariusz przewiduje się zmianę na stanowisku prezydenta Rosji, która stać się może potencjalnym źródłem destabilizacji, skutkującym nastaniem anarchii i walki o władzę różnych ugrupowań. Spowoduje to rozpad wewnętrzny imperium i przejęcie lokalnej władzy przez ruchy separatystyczne. Kolejnym etapem może być formowanie się niezależnych autonomii i niepodległych państwowości. Analogiczna sytuacja wydarzyła się podczas rozpadu ZSRR. Już teraz obserwujemy silne ruchy wyzwolenicze na terytoriach: Baszkirii, Czeczenii, Dagestanu, Jakucji.

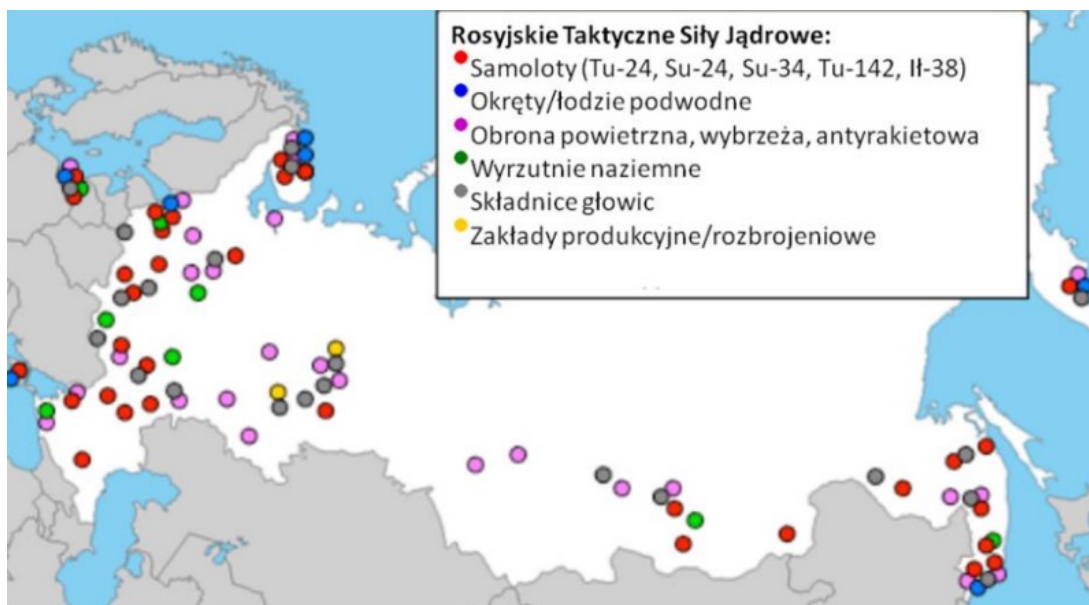
W kontekście bezpieczeństwa proliferacji BMR powstanie nowych bytów państwowych wiąże się z utratą kontroli nad arsenałami militarnymi znajdującymi się często w pobliżu lub nawet bezpośrednio na terytoriach objętych powstawaniem nowych podmiotów państwowych. W zależności od źródeł, liczbę głowic nuklearnych szacuje się na 5000–6000 sztuk²⁰.

¹⁹ Ibidem, s. 4.

²⁰ D. Kucharek, *Zagrożenie niekontrolowanej proliferacji rosyjskiej broni jądrowej jako konsekwencja wojny z Ukrainą*, „International Journal of New Economics and Social Sciences” (Ijones) 2023, nr 23.7, s. 197–206.

Rys. 1.

Rozmieszczenie broni jądrowej na terytorium Federacji Rosyjskiej²¹

Źródło: D. Sinor, *The Mongols in the West*, "Journal of Asian History" 1999, nr 33(1), s. 1–44.

Dodatkowym aspektem, nad którym należy się zastanowić, jest możliwość niekontrolowanego przejścia arsenału nuklearnego przez organizacje przestępcze i terrorystyczne. Z komunikatów opublikowanych przez wywiad niemiecki wynika, że w latach 1994–1996 sprzedano Islamskiej Republice Iranu kilka głowic broni jądrowej pochodzącej z arsenałów, które w trakcie wojny ceczeńskiej zostały przejęte przez rebeliantów²².

Terroryzm jako zjawisko społeczne jest obecnie powszechnym zagrożeniem transnarodowym, które w przyszłości może rozwinąć się w bioterroryzm. Stanowi on niebezpieczeństwo dla życia obywateli, infrastruktury państwowej oraz ładu międzynarodowego, w tym również w wymiarze globalnym. Najbardziej dzisiaj rozpowszechnioną odmianą terroryzmu jest terroryzm motywowany radykalną ideologią (w tym islamską) oraz realizowany przez podmioty niepaństwowe (korporacje międzynarodowe, organizacje pozarządowe, ruchy społeczne czy grupy ekstremistyczne) o skrajnie odmiennych motywacjach oraz sposobach i celach działania. Mogą one podejmować próby pozyskania dostępu do coraz nowszych technologii oraz środków używanych w broni masowego rażenia, przyjętych w nomenklaturze NATO jako CBRN (czynniki chemiczne (C), biologiczne (B), radiacyjne i nuklearne (RN)). Szczególnie negatywne skutki dla świata niesie proliferacja broni masowego rażenia. Można ją sprowadzić do trzech poważnych zagrożeń: „anarchii nuklearnej” – w wyniku upadku „Układu o nieprolifracji broni jądrowej”, destabilizacji państwa dysponującego bronią jądrową oraz uzyskania dostępu do środków nuklearnych przez podmioty niepaństwowe (w szczególności organizacje terrorystyczne) czy akty dywersji w obiektach energetyki jądrowej²³. Organizacja ds. Zakazu Broni Chemicznej – Organizacji Narodów

²¹ Ibidem.

²² A. Mitreğa, *Terroryzm nuklearny jako zagrożenie asymetryczne początku XXI w.*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2017, vol. 11, nr 2.

²³ S. Koziej, *Identyfikacja zagrożeń globalnych dla bezpieczeństwa międzynarodowego*.

Zjednoczonych (OPCW–ONZ) jednoznacznie potwierdziła, że Państwo Islamskie użyło broni chemicznej w Syrii. W Australii (w lipcu 2017 r.) udaremniiony został spisek, który miał na celu stworzenie improwizowanego urządzenia dyspersyjnego do uwalniania toksycznego siarkowodoru w celu wykorzystania go w ataku terrorystycznym na Zachodzie. W tej sprawie (związanej z terroryzmem CBRN) sprawcy doszli do fazy przygotowawczej, w tym do zakupu komponentów i prekursorów oraz projektowania i testowania urządzenia.

Jeśli chodzi o kraje Unii Europejskiej, Raport Europolu z 2017 r. (TE-SAT, European Union Terrorism Situation and Trend Report) wskazał pewne trendy i zagrożenia, które miały miejsce w UE w 2016 roku i dotyczyły takich obszarów jak: zagrożenie skażeniem żywności lub wody w związku z użyciem toksycznych chemikaliów oraz wykorzystanie materiałów radioaktywnych²⁴. W tym właśnie roku włoscy anarchiści zagrozili zatruciem żywności w supermarketach w Lombardii za pomocą herbicydu. Chcieli w ten sposób zaprotestować przeciwko używaniu toksycznych chemikaliów w rolnictwie, inżynierii i przemyśle spożywczym. Natomiast w listopadzie 2016 roku kilka słowackich instytucji, w tym Ministerstwo Sprawiedliwości, sądy okręgowe i regionalne urzędy policji otrzymały koperty zawierające anonimowe listy, w których nieznani autorzy wyrazili swoje niezadowolenie z systemu sądownictwa i przegranych rozpraw sądowych. Nadesłane listy stanowiły incydenty radioaktywne. Pracownicy różnych instytucji sądowych byli narażeni na promieniowanie radioaktywne emitujące cząstki alfa. Dalsze ekspertyzy laboratoryjne potwierdziły obecność w kopertach niewielkich ilości radioaktywnego ameryku-241. Sprawa została zbadana i zakwalifikowana jako akt terroryzmu, a incydent ten pokazał, że niektóre materiały CBRN, powszechne w różnych zastosowaniach cywilnych (w tym substancje radioaktywne), mogą być z łatwością nabywane przez przestępców lub terrorystów, ponieważ brakuje odpowiednich środków bezpieczeństwa.

Do tej pory na terenie UE nie zgłoszono żadnych ataków CBRN na dużą skalę przeprowadzonych przez jakąkolwiek grupę terrorystyczną. Jednak należy mieć świadomość, że tzw. Państwo Islamskie (ISIS) znacznie poprawiło swoją zdolność do produkcji materiałów wybuchowych i improwizowanych ładunków wybuchowych poprzez adaptację istniejącej wojskowej infrastruktury, skradzionej lub odzyskanej z opuszczonych lub podbitych obiektów wojskowych. Istnieje również zagrożenie, że grupy terrorystyczne mogły rekrutować, dobrowolnie lub siłą, naukowców, którzy wcześniej pracowali w sektorach chemicznym, biologicznym lub radio-nuklearnym. Zagadnienia związane z CBRN pojawiają się regularnie w internetowej propagandzie terrorystycznej. Kilka mediów dżihadystycznych wykorzystywało kanały mediów społecznościowych do rozpowszechniania wiedzy o broni chemicznej i związanych z nią taktykach terrorystycznych²⁵. Proponując proste metody z wykorzystaniem dostępnych środków, organizacje terrorystyczne sprawiają, że ataki CBRN są łatwo osiągalne i możliwe jest wykonanie licznych prób w celu przeprowadzenia udanego ataku, niezależnie od początkowej wiedzy naukowej lub doświadczenia.

²⁴ Raport Europolu – 2017 (TE-SAT, European Union Terrorism Situation and Trend Report).

²⁵ Raport Europolu – 2018 (TE-SAT, European Union Terrorism Situation and Trend Report).

Analizując współczesne zagrożenie terrorystyczne na terytorium UE, należy mieć świadomość, że kraje Unii Europejskiej ze względu na znaczenie polityczne i ekonomiczne, a także z uwagi na występujące w nich różnice kulturowo-społeczne, stanowią istotny cel ataków terrorystycznych. Organizacje terrorystyczne, dobierając cele ataków, często zwracają uwagę na możliwość uzyskania jak największego rozgłosu medialnego, dążąc przy tym do maksymalizacji liczby ofiar. Dlatego planowane przez nie działania podejmowane są w pobliżu obiektów sportowych, centrów handlowych, miejsc rozrywki czy uczęszczanych szlaków komunikacyjnych, jak to miało miejsce w czasie ataków przy użyciu materiałów wybuchowych i pojazdów – w Brukseli, Londynie, Manchesterze, Paryżu, Nicei, Berlinie czy Sztokholmie²⁶.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzony przegląd literatury pozwala sformułować kilka istotnych wniosków. Przede wszystkim broń chemiczna czy biologiczna stanowiła śmiertelne zagrożenie dla ludzkości już od czasów starożytnych. Broń ta nie była wykorzystywana systemowo, a każde jej użycie wiązało się z ogromnymi stratami. Nie może zatem dziwić fakt, że w średniowiecznej Europie wykorzystanie BMR wiązało się z wielką paniką i licznymi dezercjami. Mimo upływu wieków, sposoby oddziaływania nie zmieniły się. Już przy pierwszym użyciu broni masowego rażenia w danym konflikcie pojawiał się ogromny strach i obawa przed takim samym odwetem przeciwnej strony. W podobny schemat wpisuje się zastosowanie broni jądrowej, która w historii ludzkości użyta została tylko dwa razy. Przy pierwszym użyciu najpierw wybuchła panika, a następnie strach przed jej kolejnym wykorzystaniem.

Pomimo licznych zawieranych przez państwa porozumień, zagrożenie nie zniknęło – zmienia kształt i formę, ale nadal jest obecne. Ciągły rozwój ludzkości sprawia, że pojęcie broni masowego rażenia na pewno ulegnie jeszcze nie raz zmianie. Możemy być pewni, że następne dziesięciolecia doprowadzą do powstania nowych rodzajów broni masowej zagłady. Pozostaje nam uświadamiać społeczeństwo i sprawujących władzę, jak katastrofalne skutki niesie ze sobą użycie broni masowego rażenia, które ma na celu zabicie jak największej ilości osób.

Rozpatrując niekontrolowane rozprzestrzenienie BMR, należy wykluczyć powtórzenie scenariusza z 1994 roku, kiedy to podpisano Porozumienia Budapesztańskie, podczas których państwa, które weszły w posiadania broni jądrowej po rozpadzie ZSRR, zdecydowały się na jej przekazanie w zamian za gwarancje bezpieczeństwa. Mimo złożonych deklaracji, Rosja jako sygnatariusz powyższych porozumień zaatakowała Ukrainę, która była jednym z trzech państw, które oddały broń jądrową. Pozostali dwaj gwaranci bezpieczeństwa nie dotrzykali warunków porozumienia. W związku z niedotrzymanymi obietnicami, podpisywanie podobnych umów straciło swoją legitymizację w przyszłości²⁷.

²⁶ Raport Europolu – 2017 (TE-SAT, European Union Terrorism Situation and Trend Report).

²⁷ *Strategiczne siły jądrowe Federacji Rosyjskiej*, Ateneum, „Polskie Studia Politologiczne” 2016, vol. 50, s. 64–86, ISSN 1505-2192. DOI: 10.15804/athena.2016.50.04.

BIBLIOGRAFIA

Archbishop's Appeal: Individual Will and Action; Guarding Personality, „The Times”, 28.12.1937, cyt. za: Chalmers, M., 2010. *Nuclear Narratives: Reflection on Declaratory Policy*, London, s. 10, http://www.rusi.org/downloads/assets/WHR_Nuclear_Narratives.pdf

Bojko, K., *Polska a imperium mongolskie oraz Złota Orda w latach 1241–1502*, „Perspektywy Kultury” 2020, nr 31(4), s. 169–206.

Commission for Conventional Armaments, UN document S/C.3/32/Rev.1, 12.08.1948, cyt. za: The United Nations and Disarmament, 1945–1965, United Nations, Office of Public Information, UN Publication 67.I.8, s. 28.

Cordette, J., *Chemical Weapons of Mass Destruction*, MPH(c), 2003.

Darczewska, J., *Dezinformacja – rosyjska broń strategiczna*, Ośrodek Studiów Wschodnich.

Domasiak, N., *Rola służb wywiadowczych w państwie: analiza prawno-porównawcza zadań Agencji Wywiadu i Służby Wywiadu Wojskowego*, „Wiedza Obronna” 2023.

Friedrich, B., Hoffmann, D., Renn, J., Schmaltz, F., Wolf, M., *One Hundred Years of Chemical Warfare: Research, Deployment, Consequences*, Springer International Publishing, 2017, DOI:10.1007/978-3-319-51664-6.

Hill, F., Gaddy, C.G., *Mr. Putin. Operative in the Kremlin*, Washington 2015, s. 13; Д. Кулеба, Рада Європи і «божевільний», 19.01.2018.

Kleszcz, S., *Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej*, MON, maj 2017.

Kleszcz, S., *Środowisko bezpieczeństwa RP dzisiaj i w perspektywie 15 lat: terroryzm klasyczny oraz terroryzm z zagrożeniem od czynników rażenia CBRN*, „Przegląd Nauk o Obronności”, 2018, nr 3.

Kloske, M., Witkiewicz, Z.R., *Broń chemiczna w XX i XXI wieku, Cz. 1, Bojowe środki trujące do czasów odkrycia środków fosforoorganicznych*, „Biuletyn Wojskowej Akademii Technicznej” 2019, nr 68(3).

Kopeć, R., *Broń masowego rażenia – definiowanie pojęcia*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2014, nr 17(4), s. 63-71.

Koziej, S., *Identyfikacja zagrożeń globalnych dla bezpieczeństwa międzynarodowego*.

Kuśmirek, K., *Działania informacyjne Federacji Rosyjskiej w 2023 roku*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2024, nr 30, s. 79–95.

Kucharek, D., *Zagrożenie niekontrolowanej proliferacji rosyjskiej broni jądrowej jako konsekwencja wojny z Ukrainą*, „International Journal of New Economics and Social Sciences” (Ijness) 2023, nr 23(7), s. 197–206.

Laskowski, M., *Broń chemiczna: od Legnicy do Halabjah*, „LAB Laboratoria, Aparatura, Badania” 2010, nr 15, s. 31–34.

Leosz, A., Piątek, W., *Z dziejów obrony przeciwochemicznej w Polsce*, Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych, Wrocław 1995, s. 25–27.

Mayor, A., *Grecki ogień, zatrute strzały, bomby skorpionów. Broń chemiczna i biologiczna w świecie starożytnym*, Wydawnictwo Amber, Warszawa 2006.

Mitręga, A., *Terroryzm nuklearny jako zagrożenie asymetryczne początku XXI w.*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2017, nr 11(2).

Raport Europolu – 2017. TE-SAT, European Union Terrorism Situation and Trend Report.

Raport Europolu – 2018. TE-SAT, European Union Terrorism Situation and Trend Report.

Sinor, D., *The Mongols in the West*, „Journal of Asian History” 1999, nr 33(1), s. 1–44.

Strategiczne siły jądrowe Federacji Rosyjskiej, Ateneum, „Polskie Studia Politologiczne” 2016, nr 50, s. 64–86, DOI: 10.15804/athena.2016.50.04.

Weber, M., „The Journal of Historical Review” 1997, nr 16(3), s. 12.

Copyright (c) 2026 Paweł Korytko, Igor Derwich

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.